

Verb conjugation in Rudani Dialect *

Mohammad Motallebi¹
Faranak Neshat Alizadeh²

1. Introduction

Rudani (= Rūdāni) Dialect is spoken in Rudan county of Hormozgan province. The center of this county is Rudan city, located 90 kms away from BandarAbbas, the capital of Hormozgan province. Rudan is restricted to Hajiabad from north, to Faryab from the northeast, to Kerman province from the east, and to Minab from the southeast and south. Rudani dialect has several varieties, including Jaghini, Pakuhi, Rudkhanei, Berentini, Abnemayi and Khuraji.

Rudani is a sub-branch of Bashkardi (Baškardi) dialect group, and hence, genealogically belongs to the new south-west Iranian dialects. Gershevitch divides Bashkardi dialects into 3 subdivisions: 1. Dialects outside of Baškard proper; 2. North Bashkardi 3. South Baškardi. According to him, Rudani as well as Minabi, Bandari and Rudbari, belongs to the first subdivision. (quoted by Skjærvø, 1988: 846)

This research aims at describing the verb conjugation system in this dialect.

2. Methodology

This study is based on the descriptive analysis method with a synchronic approach. The data, that is the linguistic corpus of Rudani, was mainly collected through interviewing with informants. These

*Date received: 19/07/2019

Date accepted: 20/09/2021

1. (Corresponding author) Assistant Professor, Department of Persian language and literature, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. Email: motallebi@uk.ac.ir

2. MA. in Ancient languages and Culture, Shahid Bahonar University of Kerman, Kerman, Iran. Email: f.neshat513@gmail.com

informants were male and female native speakers living in the area, chosen from different age and education status. Analyzing the data, the verb conjugation system of verb was described, including verb components (stem and inflectional affixes), types of verb according to tense, mode, aspect, voice as well as word formation. Modal verbs were also discussed.

3. Discussion

3-1. verb components

3-1-1. stem: verb has 3 stems: present stem (also denominative and causative), past stem (also secondary) and perfect stem (past active participle and past passive participle). Causative affix is *-on*, attaching to the non-causative present stem. Secondary past stem is made by adding *-id* and rarely *-(e)st* or *-âd* to the present stem.

3-1-2. Inflectional affixes of the verb: *be-* and its allomorphs *bo-* and *bi-* are used for subjunctive and imperative modes. The continuity prefix is *a-*. In present perfect continuous, *-ê* comes after the personal endings. *Na-* and its other allomorph, *ne-*, are used for negation. The negation prefix for the imperative is *ma-* and *me-*. Personal endings are *-om*, *-î* and *-t(e)* for singular, and *-eng*, *-ê* and *-end* for plural.

3-2. verbal derivatives

The suffix for infinitive is *-en* which attaches to the past stem. Past active participle and past passive participle that are also the perfect stem, are formed by adding *-a*, respectively to the past stem of intransitive and transitive verbs.

3-3. tense, mode and aspect

Present indicative and present subjunctive are made respectively by *a-* and *be-* + present stem + personal endings. Present progressive is made by *a-* + the infinitive + present enclitic forms of *hasten*, 'to be'. Imperative is only for 2nd person, and is made by present stem and the personal endings, *-Ø* (singular) and *-ê* (plural).

Past conjugation for transitive verbs is different from that of the intransitive; Transitive verbs have the ergative structure somehow. The enclitic personal pronouns have the function of the personal endings, and come at the end of the past stem as the personal endings do. They can also attach to some words before the verb, such as the subject, object, adverb, negation prefix.

Simple past is made by past stem + personal endings (intransitive) or the enclitic personal pronouns (transitive). In continuous aspect, *a-*

comes before the simple past. In present perfect of intransitive verbs, present enclitic forms of *hasten*, 'to be' follow the perfect stem but in the case of the transitive verbs, present perfect is made by the perfect stem + the enclitic personal pronouns + *-e*, present 3rd person singular of *hasten*, 'to be'. In the continuous aspect, *a-* precedes the stem and *-ē* comes after the personal endings. In past perfect of intransitive verbs, past enclitic forms of *hasten*, 'to be' follow the perfect stem but in the case of the transitive verbs, past perfect is made by the perfect stem + the enclitic personal pronouns + *-a*, past 3rd person singular of *hasten*, 'to be'. Past subjunctive is only for the intransitive verbs, which is made by perfect stem + present subjunctive of the auxiliary verb, *buden*, 'to be'. Passive voice is made by perfect stem + the auxiliary verb *buden*, 'to become' appropriate to the tense, mode and aspect.

hasten, 'to be' in present indicative has enclitic forms, composed of present stem, *h-*, and personal endings. Personal endings attach to *hast-* and make the free forms. In past tense, *hasten* also has enclitic forms, composed of past stem, *ar-*, and personal endings. These enclitic forms attach to *hast-* and make the free forms. The conjugation of *xâsten*, 'to want' and *butesten*, 'can, to be able' in present tense is similar to that of the transitive verbs in past tense; Personal pronouns are used instead of personal endings.

3-4. Modal verbs

xâsten, 'to want' and *butesten*, 'can, to be able' are personal modal verbs. The main verb is present subjunctive. *Bāya*, 'must' is impersonal. The main verb is either present subjunctive, past perfect or past continuous.

3-5. types of verbs according to word formation

There are 4 types: simple, derivative, compound and phrasal. Verb derivational prefixes are *dar-*, *fer-*, *vor-*, *vâ-* and *vo-*. The most frequently used verbs in making compound verbs are respectively *kerden*, 'to do', *zaden*, 'to beat', *buden*, 'to be, to become', *dâden*, 'to give', *vâ geten*, 'to take' and *gesten*, 'to throw'.

4. Conclusion

According to the description given, on the conjugation system of verb, the most important features of Rudani can be summarized as follows.

- verb stems are similar to those of Persian, regarding the type and formation. Rudani has the prefix of continuity *a-* instead of *mi-*. Using *-ē* as the suffix of continuity in present perfect, is one of the characteristics of Rudani.

- In Rudani *hasten*, 'to be' has two form, both in present and past: enclitic forms and free forms. Rudani lacks future verbs; present tense is used for future either.

The construction of present progressive by means of the infinitive is a characteristic of Rudani and other Bashkardi dialects. This verb which is made in Persian with the auxiliary verb *dāštan* 'to have' is a newly borrowed construction.

The main feature in the conjugation system of the verb is the use of ergative construction in the past tense of the transitive verbs. In this construction, enclitic personal pronouns have the function of the personal endings and are an integral part of the verb; Even when the subject is mentioned, they are not deleted.

There are only 3 modal verbs. Unlike Persian, the main verb does not appear as infinitive.

Rudani and Persian have the same types of the verb according the word formation.

Keywords: Rudani dialect, Bashkardi dialects, morphology, verb conjugation, ergative structure, dialectology.

References [In Persian]:

- Abbasi Domshahri, R. (2008). *A linguistic study of Minabi dialect* (M. A. thesis in ancient languages and culture). Shahid Bahonar University of Kerman.
- Motallebi M. (2006). "Verb in Rudbari dialect". *Journal of the Iranian Studies*. 9 (5), pp: 191-211.
- Motallebi M. & Abbasi Domshahri, R. (2010). "Verb conjugation in Minabi dialect". *Journal of the Iranian Studies*. 18(9), pp, 283-306.
- Motamedi A. (2001). *Rudan, Paradise of the South*. Bandar Abbas: Chichika.
- Neshat Alizadeh, F. (2019). *A Description of the Verb in Rudani Dialect and Its Historical Study* (M. A. thesis in ancient languages). Shahid Bahonar University of Kerman.

- Zeinali Khoraji, Azar. & Zeinali Khoraji, Abdol-Amir. (2010). **A description and study of Rudani dialect**. Rudan: Islamic Azad University, Rudan Branch.

References [In English]:

- Skjærvø, P. O. (1988). "Baškardī". *Encyclopedia Iranica*, (E. Yarshater, Ed.) 3: 846-850.
- Skjærvø, P. O. (1989). "Languages of Southeast Iran: Lārestānī, Kūmzārī, Baškardī". *Compendium linguarum Iranicarum*, Schmitt R. (ed.). pp: 363-369.

مجله مطالعات ایرانی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال نوزدهم، شماره سی و نهم، بهار و تابستان ۱۴۰۰

صرف فعل در گویش رودانی*

محمد مظلّبی^۱

فرانک نشاط علیزاده (نویسنده مسئول)^۲

چکیده

رودانی گویش مردم شهرستان رودان، از توابع استان هرمزگان است که دارای گونه‌های متعددی از جمله جغینی، پاکوهی، رودخانه‌ای، برنطینی، آبنمایی و خوراجی است. این گویش متعلق به مجموعه گویش‌های بشگردی است و یکی از گویش‌های ایرانی نو جنوب غربی به شمار می‌رود. این مقاله به بررسی صرف فعل در این گویش می‌پردازد. داده‌های پژوهش به شیوه میدانی، از طریق مصاحبه با گویشوران از گروه‌های مختلف سنی، تحصیلی و جنسیتی گردآوری شده‌است. در این پژوهش مقولات ماده فعل، تکواژهای تصریفی فعل، انواع فعل از نظر زمان، وجه، نمود و نوع ساختمانی مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته‌اند. براساس یافته‌های این پژوهش، مهم‌ترین ویژگی‌های صرف فعل، کاربرد گونه‌ای از ساخت کنایی (ارگاتیو) در ماضی‌های متعدی است. وجود نوعی مضارع درجریان که با استفاده از مصدر ساخته می‌شود از دیگر مختصات این گویش است. همچنین hasten «هستیدن» در این گویش هم در مضارع اخباری و هم در ماضی ساده صورت‌های واژه‌بستی و صورت‌های منفصل دارد.

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۸/۰۴/۲۸

تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۰/۰۶/۲۹

صص ۲۸۳-۳۱۳

(DOI): 10.22103/JIS.2021.14420.1954

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران. motallebi@uk.ac.ir

۲. کارشناس ارشد فرهنگ و زبان‌های باستانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان، کرمان، ایران.

f.neshat513@gmail.com

واژه‌های کلیدی: گویش رودانی، گویش‌های بشکردی، صرف‌فعل، گویش‌شناسی، ساخت کنایی (ارگاتیو).

۱. مقدمه

استان هرمزگان از جمله استانهایی است که تنوع زبانی و گویشی فراوانی دارد. گویش‌های هرمزگان را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد: گویش‌های هرمزگانی که از دیرباز گویش رایج نواحی مختلف این منطقه بوده‌اند، و گویش‌های غیرهرمزگانی که گویش مردمان مهاجر است. بندرعباسی، مینابی، رودانی، هرمزی و حاجی‌آبادی، گویش‌های منطقه بشاگرد، بستکی، خمیری، قشمی، فینی، چاستونی، تَغی و لِنَگه‌ای مهم‌ترین گویش‌های دسته اول هستند. اوزی، لاری، دَر توجانی و بلوچی گویش طوایف مهاجر به این سرزمین‌اند. (برای یافتن اطلاعات کلی درباره گویش‌های هرمزگان ر. ک. عباسی دُمشهری، ۱۳۸۷: ۵۵-۶۹). بیشتر گویش‌های دسته اول، متعلق به مجموعه گویش‌های بشکردی یا بشاگردی هستند.

بشکردی یا بشاگردی نام مجموعه‌ای از گویش‌های ایرانی است که گرشویچ^۱ آن‌ها را به سه زیرشاخه الف) گویش‌های خارج از منطقه بشکرد، ب) بشکردی شمالی ج) بشکردی جنوبی تقسیم کرده است.^۲ (به نقل از Skjærvø, 1988: 846)

گویش‌های خارج از منطقه بشکردی شامل رودباری (متداول در شهرستان‌های جنوبی استان کرمان)، بندری، جزیره هرمزی، رودانی و مینابی است. مهم‌ترین گویش‌های بشکردی شمالی، گویش رَمَشک، سردشت، اَنگَهران، بیورچ و بشنو هستند و از جمله گویش‌های بشکردی جنوبی می‌توان گویش‌های شاه‌باوِک، گراهوُن، پیرو، پارمونت و گوافر را نام برد. (به نقل از Skjærvø, 1988: 600)

گویش رودانی در شهرستان رودان متداول است و مقاله حاضر به آن اختصاص دارد.

۱-۱. بیان مسئله

شهرستان رودان به مرکزیت شهر رودان از شهرستان‌های تابع استان هرمزگان است. رودان با مساحت ۳۰۴۴ کیلومتر مربع در فاصله ۹۰ کیلومتری بندرعباس مرکز استان

۲۹۰ / صرف فعل در گویش رودانی

هرمزگان واقع شده است و از شمال به شهرستان حاجی آباد از شمال شرق به فاریاب و از شرق به استان کرمان و از جنوب شرق و جنوب به شهرستان میناب می‌رسد. شغل اکثر مردم این شهرستان کشاورزی است. (برای اطلاع از سابقه تاریخی و فرهنگ مردم رودان ر.ک. معتمدی، ۱۳۸۰: ۱۹)

این شهرستان دارای سه نقطه شهری زیارتعلی، بیکاه و دهباز و چهار بخش شامل بخش مرکزی، بیکاه، جغین و رودخانه است. (استان‌شناسی هرمزگان، ۱۳۹۷: ۴۸) براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت شهرستان رودان ۱۲۴۵۲۲ نفر بوده است. جمعیت شهرنشین ۵۷۵۷۳ و جمعیت ساکن روستاها ۶۶۹۴۹ نفر می‌باشد. (پایگاه مرکز آمار ایران).

گویش مردم رودان، «رودانی» نام دارد که با گونه‌های جغرافیایی متعددی در این شهرستان به کار می‌رود. این گویش یکی از گویش‌های بشکردی خارج از منطقه بشکرد محسوب می‌گردد و مانند همه گویش‌های این گروه، به گویش‌های «ایرانی جنوب غربی» تعلق دارد (Skjærvø, 1989: 364).

تعدادی از گونه‌های جغرافیایی رودانی عبارت‌اند از: جغینی، گویش بخش جغین در ۶۰ کیلومتری مرکز شهر رودان، پاکوهی، گویش منطقه پاکوه در نزدیکی شهر رودان، رودخانه‌ای، گویش بخش رودخانه واقع در ۶۰ کیلومتری شهر رودان و همجوار با شهرستان کهنوج کرمان، برنتینی، گویش دهستان برنتین در بخش مرکزی شهرستان رودان و همجوار با جغین، آب‌نمایی، گویش روستای آب‌نما در ۹۰ کیلومتری شهر رودان، خوراجی، گویش روستای خوراج از توابع بخش مرکزی رودان.

هدف این مقاله، بررسی و توصیف صرف فعل در این گویش است. مطابق با همه پژوهش‌های گویش‌شناختی، داده‌های این پژوهش که پیکره زبانی رودانی است، به شیوه میدانی، از طریق مصاحبه با گویشوران مناسب، و ضبط گفتار آزاد آن‌ها گردآوری شده است. گویشوران از بین بومیان ساکن در منطقه، از گروه‌های مختلف سنی، تحصیلی و جنسیتی انتخاب شده‌اند.

۱-۲. پیشینه تحقیق

نخستین پژوهش منتشر شده در زمینه گویش رودانی، کتاب «توصیف و بررسی گویش رودانی» از زینلی خراجی، آذر و زینلی خراجی، عبدالامیر (۱۳۸۹) است. این کتاب شامل سه بخش است. فصل چهارم آن «فعل» نام دارد و به صرف فعل، بن فعل، شناسه‌ها، اجزاء پیشین و پسین فعل، مصدر، فعل‌های ساده و مرکب، عبارتهای فعلی و زمان‌های فعل پرداخته است.

نشاط علیزاده (۱۳۹۸)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان «توصیف فعل در گویش رودانی و بررسی تاریخی آن»^۳، ابتدا توصیفی زبان‌شناختی از مقوله فعل در گویش رودانی ارائه کرده و آنگاه برای بررسی تاریخی فعل رودانی، اجزاء تشکیل دهنده فعل و شیوه‌های صرف فعل رودانی در زمان‌ها و وجوه و نمودهای گوناگون را با زبان فارسی میانه مقایسه کرده است.

در زمینه صرف فعل در سایر گویش‌های بشکردی، تعدادی پژوهش در دسترس است که در پژوهش حاضر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. گویش مینابی نزدیک‌ترین گویش به رودانی است. مطلبی و عباسی دمشهری (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «صرف فعل در گویش مینابی» توصیفی از مبحث صرف فعل مینابی ارائه کرده‌اند. این مقاله در اصل برگرفته و تلخیصی از مبحث فعل پایان‌نامه کارشناسی ارشد عباسی دمشهری با عنوان «بررسی زبان‌شناختی گویش مینابی» (۱۳۸۷) است. فصل چهارم این پایان‌نامه «صرف» نام دارد که بخشی از آن، صرف فعل را در بر می‌گیرد که در آن، توصیفی از صرف فعل قسمت فعل گویش مینابی شامل ماده‌ها، مصدر، صفت‌های فاعلی و مفعولی گذشته، وندهای تصریفی فعل، شناسه‌های فعلی، انواع فعل از نظر زمان، وجه، نمود و باب و ساختمان فعل ارائه شده است.

گویش رودباری یکی از گویش‌های بشکردی است که در مناطق جنوبی استان کرمان، همجوار با منطقه رودان رواج دارد. مطلبی (۱۳۸۵) در مقاله‌ای با عنوان «فعل در گویش رودباری (کرمان)» صرف فعل رودباری را توصیف و بررسی کرده است.

شروو^۴ (۱۹۸۹) گویش‌های لارستانی، بشکردی و کومزاری را تحت عنوان «زبان‌های جنوب شرق ایران» معرفی کرده است. بخش پنجم این پژوهش به فعل اختصاص دارد و در آن به اختصار و خلاصه مطالبی درباره ساخت زمان‌ها، شناسه‌ها، وجوه اخباری، التزامی آورده شده است.

۲. بحث و بررسی

در این بخش ابتدا اجزاء تشکیل دهنده فعل شامل ماده (بن) و تکواژهای تصریفی معرفی می‌گردند و سپس شیوه صرف فعل در زمان‌ها، وجه‌ها و نمودهای گوناگون بررسی می‌شود.

۲-۱. اجزاء فعل

اجزاء تشکیل دهنده فعل عبارت‌اند از ماده (بن) و تکواژهای تصریفی فعل که وندهای استمرار، امر، التزام، نفی و نهی، و شناسه‌ها (وندهای شخصی) را در بر می‌گیرد.

۲-۱-۱. ماده

فعل در گویش رودانی مانند گویش‌های مینابی، رودباری، بندری، بشکردی و نیز زبان فارسی سه ماده دارد: مضارع، ماضی و نقلی. از ماده مضارع برای ساختن فعل‌های مضارع اخباری، مضارع التزامی و امر استفاده می‌شود و از ماده ماضی برای ساختن ماضی (ساده و استمراری) استفاده می‌شود. نوعی از مضارع در جریان با مصدر ساخته می‌شود. ماضی نقلی، ماضی بعید، ماضی التزامی و فعل مجهول با ماده نقلی ساخته می‌شوند.

ماده ماضی و مضارع چند فعل رودانی:

معنی	ماده مضارع	ماده ماضی	مصدر
بافتن	bāf-	bāft-	bāft-en
بخشیدن	baxš-	baxš-id-	baxš-id-en
گرفتن	gir-	get-	get-en
دریدن (پاره کردن)	der-	derd-	derd-en
لرزیدن	derowš-	derowš-id-	derowš-id-en
خاراندن	kur-	kur-id-	kur-id-en
لیز خوردن	lamoš-	lamošt-	lamošt-en

čāk-id-en	čāk-id-	čāk-	فهمیدن
doz-id-en	doz-id-	doz-	دزدیدن
ehmāst-en	ehmāst-	ehmā-	جرات کردن
eškaht-en	eškaht-	eškah-/ eškan-	شکستن
meč-id-en	meč-id-	meč-	مکیدن
hond-en	hond-	-a	آمدن
hošid-en	hošid-	hoš-	وزیدن
jek-id-en	jek-id-	jek-	پریدن
lest-en	lest-	lis-	لیسیدن
kowt-en	kowt-	kah-/ka-	افتادن
gest-en	gest-	giz-	انداختن

(۱) رابطه ماده‌های مضارع و ماضی

ماده‌های فعل رودانی دو گروه هستند. اصلی و جعلی. در ماده‌های اصلی رابطه ساختوازی بین مضارع و ماضی وجود ندارد و رابطه بین ماده‌های ماضی اصلی با ماده‌های مضارع، سماعی است. ماده‌های ماضی و مضارع فعل‌های رودانی از یک ریشه‌اند، به جز سه فعل که ماده‌های ماضی و مضارع آن‌ها از ریشه‌های مختلف‌اند: xāst-en «خواستن» (مضارع: towāt، ماضی: xāst)، hond-en «آمدن» (مضارع: ā، ماضی: hond-) و hasten «هستیدن، بودن» (مضارع: h- و hast-، ماضی: ar-).

(۲) ماده واداری (سببی)

ماده واداری با اضافه کردن وند on- به ماده مضارع غیرواداری ساخته می‌شود. وند ماده ماضی جعلی بعد از ēn- تنها به صورت d- ظاهر می‌شود.

معنی	ماده ماضی واداری	ماده مضارع واداری	ماده مضارع غیرواداری
چرخاندن	sar-on-d	sar-on-	sar-
خراب کردن	čilon-d	čil-on-	čil-
خراشاندن	čokor-on-d-	čokor-on-	čokor-

(۳) ماده‌های ماضی جعلی

ماده‌های ماضی جعلی با افزودن وندهای -id، -est و -ād به ماده مضارع ساخته می‌شود. -id در ساخت ماده‌های ماضی از ماده‌های مختوم به n، از جمله ماده‌های واداری به صورت d-

۲۹۴ / صرف فعل در گویش رودانی

می‌آید. -est- بر اثر فرایندهای آوایی ممکن است به گونه -st- نیز ظاهر شود. -ād- تنها در ساخت یک ماده ماضی دیده شد.^۴

مصدر	بن ماضی	بن مضارع	
baxš-id-en	baxš-id-	baxš-	بخشیدن
meč-id-en	meč-id-	meč-	مکیدن
jek-id-en	jek-id-	jek-	پریدن
ehmā-st-en	ehmā-st-	ehmā-	جرات کردن
rest-ād-en	rest-ād-	rest-	فرستادن
talon-d-en	talon-d-	talon-	پاره کردن
vāzerond-en	vāzeron-d-	vāzeron-	تازه کردن روی زخم
tosond-en	tosond-	toson-	خفه کردن

۴) ماده نقلی

ماده نقلی همان صفت فاعلی گذشته و صفت مفعولی گذشته است که در ساخت ماضی نقلی، ماضی بعید، ماضی التزامی و فعل مجهول به عنوان ماده نقلی به کار می‌رود. صفت فاعلی گذشته با افزوده شدن پسوند -a- به ماده ماضی لازم ساخته می‌شود و صفت مفعولی گذشته با افزوده شدن -a- به ماده ماضی متعدی ساخته می‌شود. مثال:

معنی	ماده نقلی / ص. فاعلی	ماده ماضی	معنی	ماده نقلی / ص. مفعولی	ماده ماضی
پخته	pohta	poht-	سوخته	sohta	soht-
مرده	morda	mord-	برشته	berešta	berešt-

در ماضی نقلی و ماضی بعید، پسوند ماده نقلی به صورت -e- ظاهر می‌شود. در برخی از ساخت‌های این دو فعل، -e- دچار حذف یا ادغام می‌گردد:

*kowta + hi → kowtehi	افتاده‌ای
*gesta-š-e → gesteše	انداخته است
*gesta-tor-e → gestore	انداخته‌اید
*kowta + areng → kowtareng	افتاده بودیم

۵) مصدر

پسوند مصدرساز در رودانی -en- است که به ماده ماضی اضافه می‌شود. برای نمونه، به ۱- ۲- ۱ ماده رجوع شود.

۲-۱-۲. وندهای تصریفی

(۱) وند وجه التزامی و امری:

در رودانی وند وجه التزامی و امری be- است که بسته به واج آغازین یا مصوت هجای اول ماده مضارع به گونه‌های be- و bo- یا bi- ظاهر می‌شود:

be-don-eng	بدانیم	bo-xow	بخواب
be-bu-to	بتوانید	bi-y-ā	بیا
be-towāt	بخواه	bi-y-ār-ē	بیاورید

(۲) وند استمرار

وند استمرار در رودانی a- است. بین a- و ماده‌ای که با مصوت شروع می‌شود، گاهی صامت میانجی t یا y می‌آید. مثال:

a-ra-m	می‌روم	a-t-ā-m/ a-y-ā-m	می‌آیم
a-rowt-om	می‌رفتم	a-t-ār-om/ a-y-ār-om	می‌آورم

ē- پسوند تصریفی است که در ماضی نقلی استمراری به کار می‌رود:

a-kowt-om-ē	می‌افتاده‌ام	a-kowt-eng-ē	می‌افتاده‌ایم
-------------	--------------	--------------	---------------

(۳) وند نفی

وند نفی رودانی na- است که به گونه ne- نیز ظاهر می‌شود. در امر منفی، وند ma- نیز به کار می‌رود.

ne-giz-om	نمی‌اندازم	na-neš	نشین
ma-xwar	مخور	na-čeri	نچینی
ma-nek	نشین	ne-tāt	نمی‌آید

na- با وند استمرار a- ادغام شده، به گونه nā- می‌آید:

*na-a-giz-i = nā-giz-i

نمی‌اندازی

(۴) شناسه‌ها:

شناسه‌های فعل در جدول زیر آمده‌اند:

مفرد	جمع
۱ -om/ -m	-eng
۲ -ī	-ē
۳ -e/ -t	-end

۲۹۶ / صرف فعل در گویش رودانی

این شناسه‌ها برای ساخت افعال مضارع (لازم و متعدی) و افعال ماضی لازم به کار می‌روند. افعال ماضی متعدی با ضمایر شخصی متصل ساخته می‌شوند که حکم شناسه دارند. فعل «داشتن» و افعال وجهی xāsten «خواستن» و butesten «توانستن» هم در مضارع و هم در ماضی نیز با همین شناسه‌واره‌ها ساخته می‌شوند.

مفرد	جمع
۱ -om/ -m	-mo/ -mor
۲ -et/ -t	-to/ -tor
۳ -i/ -š	-šo/ -šor

۲-۲. انواع فعل از نظر زمان، وجه، نمود و باب

در این بخش، پس از بیان نحوه ساخت هر زمان، وجه و نمود، دو فعل kowten «افتادن» (لازم) و gesten «انداختن» (متعدی) صرف شده است. علاوه بر این، صرف برخی افعال کمکی یا افعال خاص نیز آورده شده است.

(۱) مضارع اخباری:

مضارع اخباری از وند a- به اضافه ماده مضارع و شناسه‌ها ساخته می‌شود.

مضارع اخباری-kowten/kah-«افتادن»:

a-kah-om/ a-k-am	می‌افتم	a-kah-eng/ a-k-eng	می‌افتیم
a-kah-i/ a-k-ey	می‌افتی	a-kah-ē/ a-k-ē	می‌افتید
a-kah-e/ a-k-a	می‌افتد	a-kahend/ a-k-end	می‌افتند

مضارع اخباری-gisten/giz-«انداختن»:

a-giz-om	می‌اندازم	a-giz-eng	می‌اندازیم
a-giz-i	می‌اندازی	a-giz-ē	می‌اندازید
a-giz-e	می‌اندازد	a-giz-end	می‌اندازند

در صرف منفی، وند فعلی na- به اول فعل اضافه می‌شود. na- با a- مضارع اخباری ادغام

می‌شود و nâ می‌سازد:

nâ-giz-i	نمی‌اندازی	nâ-giz-ē	نمی‌اندازید
nâ-k-ey	نمی‌افتی	nâ-k-ē	نمی‌افتید

مضارع اخباری hasten «هستیدن، بودن»:

ماده مضارع این فعل در اصل h- است. مضارع اخباری آن، با افزوده شدن شناسه‌ها به h- ساخته می‌شوند. این صورت‌ها کاربرد واژه‌بستی دارند و گاهی واج h از این سخت‌ها حذف می‌شود:

ایم / هستیم	-(h)eng	ام / هستم	-(h)om
اید / هستید	-(h)ē	ای / هستی	-(h)i
اند / هستند	-(h)end	است / هست	-(h)e-

این فعل صورت‌های منفصل نیز دارد که با افزودن شناسه‌ها به hast- ساخته می‌شوند:

هستیم	hast-eng	هستم	hast-om
هستید	hast-ē	هستی	hast-i
هستند	hast-end	هست	has

مضارع اخباری buden/ b- «شدن»:

می‌شویم	a-b-eng	می‌شوم	a-b-om
می‌شوید	a-b-ē	می‌شوی	a-b-i
می‌شوند	a-b-end	می‌شود	a-bu-(t)

مضارع اخباری افعال وجهی xāsten «خواستن» و butesten «توانستن» از وند a-، به اضافه

ماده مضارع و ضمائر شخصی متصل ساخته می‌شود:

مضارع اخباری xāsten/ towāt- «خواستن»:

می‌خواهیم	a-towā-mo	می‌خواهم	a-towāt-om
می‌خواهید	a-towā-to	می‌خواهی	a-towāt-et
می‌خواهند	a-towā-šo	می‌خواهد	a-towāt-i

če-t a-towā be-gey?

چه می‌خواهی بگی؟

me-m a-towā be-ra-m xona

من می‌خواهم بروم خانه.

مضارع اخباری but- butesten/ «توانستن»:

می‌توانیم	a-bu-mo	می‌توانم	a-but-om
می‌توانید	a-bu-to	می‌توانی	a-but-et
می‌توانند	a-bu-šo	می‌تواند	a-but-e

۲۹۸ / صرف فعل در گویش رودانی

me-m a-bu šom be-xar-om. من می‌توانم شام بخرم.
 če-t a-bu be-kar-i? چه می‌توانی بکنی؟
 فعل **dâšten** «داشتن» در رودانی به معنی نگاه داشتن است. برای بیان مفهوم «داشتن» و «مالک بودن» از یک ساخت نحوی استفاده می‌شود؛ ضمائر شخصی متصل با صیغه سوم شخص مفرد فعل **hasten** «هستیدن، بودن» مفهوم داشتن را در زمان‌های مختلف بیان می‌کنند.
 مضارع اخباری «داشتن» با **hast-**، مضارع اخباری سوم شخص مفرد «هستیدن» و ضمائر شخصی متصل ساخته می‌شود:

hast-om	دارم	has-mo	داریم
hast-et	داری	has-to	دارید
hast-eš	دارد	has-šo	دارند

āvo-šo ha آنها دارند
 kočak hast-eš بچه دارد

۲) مضارع التزامی

مضارع التزامی باوند **be-** به اضافه بن مضارع و شناسه‌ها ساخته می‌شود:

مضارع التزامی **kowten/ kah-** «افتادن»:

be-kah-am/ be-kam	بیفتم	be-kah-eng/ be-keng	بیفتیم
be-kah-i/ be-ki	بیفتی	be-kah-ē / be-k ē	بیفتید
be-kah-e/ be-ka	بیفتد	be-kah-end/ be-kend	بیفتند

مضارع التزامی **gesten/ giz-** «انداختن»:

be-giz-om	بیندازم	be-giz-eng	بیندازیم
be-giz-i	بیندازی	be-giz-ē	بیندازید
be-giz-e	بیندازد	be-giz-end	بیندازند

در صرف منفی، وند فعلی **na-** به جای **be-** می‌آید:

na-giz-i	نیندازی	na-giz-ē	نیندازید
na-k-ey	نیفتی	na-k-ē	نیفتید

مضارع التزامی -b- buden/ شدن، بودن:

be-b-om	بشوم / باشم	be-b-eng	باشیم / بشویم
be-b-i	بشوی / باشی	be-b-ē	باشید / بشوید
be-bo	بشود / باشد	be-b-end	باشند / بشوند

مضارع التزامی افعال وجهی xāsten «خواستن» و butesten «توانستن» با سایر افعال متفاوت

است؛ این فعل از وند be- به اضافه ماده مضارع و ضمائر شخصی متصل ساخته می شود:

مضارع التزامی -xāsten/ towāt-: «خواستن»:

be-towāt-om	بخواهم	be-towā-mo	بخواهیم
be-towāt-et	بخواهی	be-towā-to	بخواهید
be-towāt-i	بخواهد	be-towā-šo	بخواهند

مضارع التزامی -butesten/ but-: «توانستن»:

be-but-om	بتوانم	be-bu-mo	بتوانیم
be-but-et	بتوانی	be-bu-to	بتوانید
be-bu-i	بتواند	be-bu-šo	بتوانند

۳) مضارع در جریان

مضارع در جریان از وند استمرار -a، به اضافه مصدر و افزوده شدن مضارع متصل فعل کمکی

hasten تشکیل می شود. مثال:

مضارع در جریان -a-kowten/ kah-: «افتادن»:

a-kowten-om	دارم می افتم	a-kowten-eng	داریم می افتم
a-kowten-i	داری می افتی	a-kowten-ē	دارید می افteid
a-kowten-e	دارد می افتد	a-kowten-end	دارند می افتمد

مضارع در جریان -a-gesten: «انداختن»:

a-gesten-om	دارم می اندازم	a-gesten-eng	داریم می اندازیم
a-gesten-i	داری می اندازی	a-gesten-ē	دارید می اندازید
a-gesten-e	دارد می اندازد	a-gesten-end	دارند می اندازند

مضارع در جریان -a-buden: «شدن»:

a-buden-om	دارم می شوم	a-buden-eng	داریم می شویم
a-buden-i	داری می شوی	a-buden-ē	دارید می شوید
a-buden-e	دارد می شود	a-buden-end	دارند می شوند

مضارع در جریان صرف منفی ندارد.

۳۰۰ / صرف فعل در گویش رودانی

۴) امری

فعل امری تنها دو ساخت دارد: دوم شخص مفرد و دوم شخص جمع. این فعل با وند امری be-، ماده مضارع و شناسه‌ها ساخته می‌شود. شناسه Ø برای مفرد و ē- برای جمع به کار می‌رود.

معنی	دوم شخص جمع	معنی	دوم شخص مفرد
بیفتید!	bo-kah-ē	بیفت!	bo-ka-Ø
بیندازید!	be-giz-ē	بینداز!	be-giz-Ø

در ساخت فعل نهی، وند نفی na- و وند نهی ma- جایگزین be- می‌شود:

معنی	دوم شخص جمع	معنی	دوم شخص مفرد
میفتید!	ma-kah-ē	نیفت!	na-ka-Ø
نیندازید!	na-giz-ē	مینداز!	ma-giz-Ø

۵) آینده:

در رودانی ساخت مستقلی برای بیان آینده وجود ندارد و برای بیان فعل آینده از مضارع اخباری استفاده می‌شود.

شنبه آینده مغازه تعطیل می‌شود/ خواهد شد. šanbe dega dekon band a-bu.
فردا به مدرسه می‌روم/ خواهم رفت. sabā a-ra-m madresa.

۶) ماضی ساده

ساخت ماضی (ساده، نقلی و بعید) در گویش رودانی مانند سایر گونه‌های بشکردی برای افعال لازم و متعدی متفاوت است. در رودانی فعل‌های متعدی در زمان ماضی، اعم از ساده، نقلی و بعید، به گونه‌ای از شیوه ارگاتیو صرف می‌شود که بازمانده ساخت ماضی‌های متعدی ایرانی میانه غربی است. در ایرانی میانه غربی، فعل ماضی برای تمام صیغه‌ها یکسان است و کننده فعل به صورت اسم، ضمیر متصل و ضمیر منفصل قبل از فعل آورده می‌شود. در برخی از جمله‌هایی که این ساخت را دارند فعل با فاعل نحوی که منطقاً مفعول است مطابقت می‌کند نه با فاعل منطقی (عامل).

در رودانی افعال ماضی متعدی شناسه فعلی نمی‌گیرند بلکه ضمائر شخصی متصل همچون شناسه، شخص و شمار فعل را نشان می‌دهند. لذا می‌توان این ضمائر را شناسه‌واره یا شناسه‌های ماضی متعدی نامید.

الف) ماضی ساده لازم:

ماضی ساده لازم با ماده ماضی و شناسه‌های فعلی ساخته می‌شود. سوم شخص مفرد شناسه نمی‌گیرد و واج‌های پایانی ماده ماضی معمولاً حذف می‌شوند.

ماضی ساده kowten/kowt- «افتادن»:

kowt-om	افتادم	kowt-eng	افتادیم
kowt-i	افتادی	kowt-ē	افتادید
Kow	افتاد	kowt-end	افتادند

در صرف منفی ماضی ساده منفی، وند نفی na- به اول فعل اضافه می‌شود:

na-kowt-i	نیفتادی	na-kowt-ē	نیفتادید
-----------	---------	-----------	----------

ماضی ساده buden/bud- «شدن»:

bud-om	شدم	bud-eng	شدیم
bud-i	شدی	bud-ē	شدید
bud-e	شد	bud-end	شدند

ماضی ساده hasten/ ar- «بودن»:

فعل hasten «هستیدن، بودن» در ماضی ساده به دو صورت واژه‌بستی (متصل) و منفصل به کار می‌رود. ماضی ساده واژه‌بستی (متصل) از ar-، ماده ماضی، و شناسه‌ها ساخته می‌شود.

-ar-om	بودم	-ar-eng	بودیم
-ar-i	بودی	-ar-ē	بودید
-ar	بود	-ar-end	بودند

بعد از واژه‌های مختوم به مصوت، صامت میانجی h آورده می‌شود.

ما دیروز خونه بودیم mā diruz xuna har-eng

این صورت‌های واژه‌بستی به -hast می‌چسبند و صورت‌های منفصل ماضی را به وجود می‌آورند.

hast-arom	بودم	hast-areng	بودیم
hast-ari	بودی	hast-arē	بودید
hast-a	بود	hast-arend	بودند

۳۰۲ / صرف فعل در گویش رودانی

ب) ماضی ساده متعدی:

ماضی ساده متعدی از ماده ماضی و شناسه‌های ماضی متعدی ساخته می‌شوند. این شناسه‌های متعدی می‌توانند مانند ماضی ساده لازم، در پایان ماده آورده شوند و یا به یکی از ارکان جمله، پیش از فعل آورده متصل گردند:

ماضی ساده - gesten/gest- «انداختن»:

نوع اول:

gest-om	انداختم	ges-mo	انداختیم
gest-et	انداختی	ges-to	انداختید
gest-i	انداخت	ges-šo	انداختند

نوع دوم: در اینجا مثال‌هایی آورده می‌شود که در آنها، شناسه‌های متعدی به ارکان مختلف جمله متصل شده اند:

tup-om gest e ru miz.	توپ را از روی میز انداختم.	مفعول:
Kātox-m-em- x ^{Wa} .	من غذایم را خوردم.	فاعل:
emšo šām na-m x ^{Wa} .	من امشب شام نخوردم.	پیشوند نفی:
mo pārsāl šom hamjā-mo x ^{Wa} .	ما سال پیش شام همین‌جا خوردیم	قید:
me tupi vor-om ge.	من توپ را برداشتم	پیشوند فعل:

جزء غیر صرفی (فعلیار) فعل مرکب: او آتش روشن کرد. āvo ātiš bon-i ke.

برای منفی کردن ماضی ساده، وند نفی na- به اول فعل اضافه می‌شود یا شناسه‌های متعدی به وند نفی افزوده می‌شوند:

na-gest-om	نینداختم	na-ges-mo	نینداختیم
na-m gest	نینداختی	na-mon gest	نینداختید

ماضی ساده - xāsten/xāst- «خواستن»:

xāst-om	خواستم	xās-mo	خواستیم
xāst-et	خواستی	xās-to	خواستید
xāst-i	خواست	xās-šo	خواستند

ماضی ساده - budesten/bud- «توانستن»:

bud/rest-om	توانستم	bud/res-mo	توانستیم
bud/rest-et	توانستی	bud/res-to	توانستید

توانستند bud/res-šo توانست bud/rest-i

۷) ماضی استمراری:

این فعل با کمک وند استمرار-a و ماضی ساده ساخته می‌شود. به دلیل تفاوت صرف افعال لازم و متعدی در ماضی ساده، صرف ماضی استمراری لازم و متعدی نیز متفاوت می‌شود:

ماضی استمراری - kowten/kowt-: «افتادن»

a-kowt-om	می افتادم	a-kowt-eng	می افتادیم
a-kowt-i	می افتادی	a-kowt-ē	می افتادید
a-kow	می افتاد	a-kowt-end	می افتادند

ماضی استمراری - buden/bud-: «شدن»

a-bud-om	می شدم	a-bud-eng	می شدیم
a-bud-i	می شدی	a-bud-ē	می شدید
a-bu	می شد	a-bud-end	می شدند

ماضی استمراری - gesten/gest-: «انداختن»

a-gest-om	می انداختم	a-ges-mo	می انداختیم
a-gest-et	می انداختی	a-ges-to	می انداختید
a-gest-i	می انداخت	a-ges-šo	می انداختند

مانند ماضی ساده متعدی، ضمائر متصل (عامل) می‌توانند به کلمه قبل از فعل افزوده شود. مثال:

ناهار می‌خوردیم čâšt-mo a-x^war ناهار می‌خوری čâšt-et a x^war
در ماضی استمراری منفی، پیشوند -na به اول فعل اضافه می‌شود: مثال:

nā-kowt-i	نمی‌افتادی	nā-kowt-ē	نمی‌افتادید
nā-gest-et	نمی‌انداختی	nā-ges-to	نمی‌انداختید

ماضی استمراری - xāsten/xāst-: «خواستن»

a-xāst-om	می خواستم	a-xās-mo	می خواستیم
a-xāst-et	می خواستی	a-xās-to	می خواستید
a-xāst-i	می خواست	a-xās-šo	می خواستند

ماضی استمراری - budesten/bud-: «توانستن»

a-budest-om	می توانستم	a-budes-mo	می توانستیم
a-budest-et	می توانستی	a-budes-to	می توانستید
a-budest-i	می توانست	a-budes-šo	می توانستند

۸) ماضی نقلی:

ساخت ماضی نقلی د در افعال لازم و متعدی متفاوت است.

الف) ماضی نقلی لازم:

این فعل با کمک ماده نقلی (صفت فاعلی گذشته) به اضافه اشکال متصل مضارع hasten ساخته می شود. در سوم شخص مفرد e پایانی ماده نقلی با -e، فعل کمکی، ادغام شده به شکل ē درمی آید.

ماضی نقلی -kowten/kowt-: «افتادن»

kowte-hom	افتاده ام	kowte-heng	افتاده ایم
kowte-hi	افتاده ای	kowte-hē	افتاده اید
kowtē	افتاده است	kowte-hend	افتاده اند

برای صرف منفی، پیشوند نفی -na به اول فعل اضافه می شود.

na-kowte-hi	نیفتاده ای	na-kowte-hē	نیفتاده اید
-------------	------------	-------------	-------------

ماضی نقلی -buden/bud-: «شدن»

bude-hom	شده ام	bude-heng	شده ایم
bude-hi	شده ای	bude-hē	شده اید
budē	شده است	bude-hend	شده اند

ب) ماضی نقلی متعدی:

این فعل با کمک ماده نقلی (صفت مفعولی گذشته) به اضافه ضمائر شخصی متصل و -e، مضارع اخباری سوم شخص مفرد متصل hasten ساخته می شود.

ماضی نقلی -gesten/gest-: «انداختن»

geste-m-e	انداخته ام	ges-mor-e	انداخته ایم
geste-t-e	انداخته ای	ges-tor-e	انداخته اید
geste-š-e	انداخته است	ges-šor-e	انداخته اند

مانند ماضی ساده متعدی، ضمائر متصل می توانند به کلمه قبل از فعل افزوده شود.

gap-om zade	حرف زده ام	gap-mo zade	حرف زده ایم
-------------	------------	-------------	-------------

ماضی نقلی -xāsten/xāst-: «خواستن»

xāste-m-e	خواسته ام	xās-mor-e	خواسته ایم
xāste-t-e	خواسته ای	xāst-tor-e	خواسته اید
xāste-š-e	خواسته است	xās-šor-e	خواسته اند

ماضی نقلی -budesten/bud-: «توانستن»

budeste-m-e	توانسته‌ام	budes-mor-e	توانسته‌ایم
budeste-t-e	توانسته‌ای	budes-tor-e	توانسته‌اید
budeste-š-e	توانسته‌است	budes-šor-e	توانسته‌اند

۹) ماضی نقلی استمراری:

ماضی نقلی استمراری کم کاربرد است و بیشتر ساخت سوم شخص آن استعمال می‌شود. برای ساخت آن، پیشوند استمرار -a- به آغاز فعل، و پسوند استمراری -ē- به پایان ماضی نقلی افزوده می‌شود. مانند ماضی نقلی، در ماضی نقلی استمراری نیز صرف لازم و متعدی متفاوت است.

ماضی نقلی استمراری -kowten/kowt-: «افتادن»

a-kowt-ē	می افتاده‌است	a-kowt-endē	می افتاده‌اند
----------	---------------	-------------	---------------

ماضی نقلی استمراری -gesten/gest-: «انداختن»

a-gest-ešē	می انداخته‌است	a-ges-šo-rē	می انداخته‌اند
------------	----------------	-------------	----------------

ماضی نقلی استمراری -xāsten/xāst-: «خواستن»

a-xāst-ešē	می خواسته‌است	a-xās-šo-rē	می خواسته‌اند
------------	---------------	-------------	---------------

ماضی نقلی استمراری -budesten/bud-: «توانستن»

a-budest-ešē	می توانسته‌است	a-budes-šo-rē	می توانسته‌اند
--------------	----------------	---------------	----------------

۱۰) ماضی بعید:

ماضی بعید بر حسب لازم و متعدی بودن فعل به دو دسته تقسیم می‌شود.

الف) ماضی بعید افعال لازم: این فعل با کمک ماده نقلی و صرف ماضی ساده متصل hasten، به عنوان فعل کمکی ساخته می‌شود. به دلیل فرایندهای آوایی، در برخی از ساخت‌ها، واج‌های پایانی ماده نقلی دچار حذف، ابدال یا ادغام می‌گردد.

ماضی بعید -kowten/kowt-: «افتادن»

kowt-arom	افتاده بودم	kowt-areng	افتاده بودیم
kowt-ari	افتاده بودی	kowt-arē	افتاده بودید
kowt-a	افتاده بود	kowt-arend	افتاده بودند

در ماضی بعید منفی افعال لازم، وند نفی -na- به اول فعل اضافه می‌شود.

na-kowt-ari	نیفتاده بودی	na-kowt-arē	نیفتاده بودید
-------------	--------------	-------------	---------------

ب) ماضی بعید افعال متعدی:

این فعل با ماده نقلی، ضمائر شخصی متصل و -a- (>ar-)، ماضی سوم شخص مفرد متصل hasten، ساخته می‌شود.

۳۰۶/ صرف فعل در گویش رودانی

ماضی بعید -gesten/gest-: «انداختن»

gesto-m-a	انداخته بودم	ges-mor-a	انداخته بودیم
geste-t-a	انداخته بودی	ges-tor-a	انداخته بودید
geste-š-a	انداخته بود	ges-šor-a	انداخته بودند

مانند سایر افعال ماضی متعدی، ضمائر متصل می‌توانند به کلمه‌ای قبل از فعل افزوده شوند.

gap-om zad-a	حرف زده بودم	gap-mo zad-a	حرف زده بودیم
--------------	--------------	--------------	---------------

در ماضی بعید منفی متعدی، وند نفی -na به اول فعل اضافه می‌شود.

na-gest-et-a	نینداخته بودی	na-ges-tor-a	نینداخته بودید
--------------	---------------	--------------	----------------

ماضی بعید -xāsten/xāst-: «خواستن»

xāsto-m-a	خواسته بودم	xās-mor-a	خواسته بودیم
xāste-t-a	خواسته بودی	xās-tor-a	خواسته بودید
xāste-š-a	خواسته بود	xās-šor-a	خواسته بودند

ماضی بعید -budesten/bud-: «توانستن»

budesto-m-a	توانسته بودم	budes-mor-a	توانسته بودیم
budeste-t-a	توانسته بودی	budes-tor-a	توانسته بودید
budeste-š-a	توانسته بود	budes-šor-a	توانسته بودند

(۱۱) ماضی التزامی:

ماضی التزامی تنها برای افعال لازم وجود دارد که با ماده نقلی به اضافه صرف مضارع التزامی **buden** ساخته می‌شود.

ماضی التزامی -kowten/kowt-: «افتادن»

kowta be-b-om	افتاده باشم	kowta be-b-eng	افتاده باشیم
kowta be-b-i	افتاده باشی	kowta be-b-ē	افتاده باشید
kowta be-bo	افتاده باشد	kowta be-b-end	افتاده باشند

ماضی التزامی -buden/bud-: «افتادن»

buda be-b-om	شده باشم	buda be-b-eng	شده باشیم
buda be-b-i	شده باشی	buda be-b-ē	شده باشید
buda be-bo	شده باشد	buda be-b-end	شده باشند

در ماضی التزامی منفی پیشوند فعلی -na به اول فعل اضافه می‌شود.

na-kowta be-b-i	نیفتاده باشی	na-kowta be-b-ē	نیفتاده باشید
-----------------	--------------	-----------------	---------------

۱۲) فعل مجهول:

فعل مجهول با کمک ماده نقلی (صفت مفعولی گذشته) و صرف فعل کمکی buden «شدن»، متناسب با زمان، وجه و نمود مورد نظر ساخته می‌شود. در ادامه، پس از بیان روش ساخت مجهول، صیغه دو شخص فعل diden «دیدن» آورده می‌شود:

مجهول مضارع اخباری: از ماده نقلی و مضارع اخباری buden «شدن»، ساخته می‌شود. پسوند ماده نقلی با وند استمرار a- ادغام شده، به a: تبدیل می‌شود.

dida: b-i	دیده می‌شوی	dida: b-ē	دیده می‌شوید
-----------	-------------	-----------	--------------

مجهول مضارع التزامی: از ماده نقلی و مضارع التزامی buden «شدن» بدون پیشوند be- ساخته می‌شود.

dida b-i	دیده بشوی	dida b-ē	دیده بشوید
----------	-----------	----------	------------

مجهول مضارع در جریان: از ماده نقلی و مضارع در جریان فعل کمکی buden «شدن» ساخته می‌شود. پسوند ماده نقلی با وند استمرار a- ادغام شده، به a: تبدیل می‌شود.

dida: buden-i	داری دیده می‌شوی	dida: buden-ē	دارید دیده می‌شوید
---------------	------------------	---------------	--------------------

مجهول ماضی ساده: از ماده نقلی و ماضی ساده buden «شدن» ساخته می‌شود.

dida bud-i	دیده شدی	dida bud-ē	دیده شدید
------------	----------	------------	-----------

مجهول ماضی استمراری: از ماده نقلی و ماضی استمراری buden «شدن» ساخته می‌شود. پسوند ماده نقلی با وند استمرار a- ادغام شده، به a: تبدیل می‌شود.

dida: bud-i	دیده می‌شدی	dida: bud-ēy	دیده می‌شدید
-------------	-------------	--------------	--------------

مجهول ماضی نقلی: از ماده نقلی و ماضی نقلی buden «شدن» ساخته می‌شود.

dida bude -hi	دیده شده‌ای	dida bude-hē	دیده شده‌اید
---------------	-------------	--------------	--------------

مجهول ماضی بعید: از ماده نقلی و ماضی بعید buden «شدن» ساخته می‌شود.

dida bud-ar-i	دیده شده بودی	dida bud-ar-ēy	دیده شده بودید
---------------	---------------	----------------	----------------

مجهول ماضی التزامی: از ماده نقلی و ماضی التزامی buden «شدن» ساخته می‌شود.

dida buda be-b-i	دیده شده باشی	dida buda be-b-ē	دیده شده باشید
------------------	---------------	------------------	----------------

۲-۳. افعال وجهی

xāsten «خواستن» و butesten «توانستن» افعال وجهی شخصی هستند و تابع آنها به صورت مضارع التزامی می‌آید.

۳۰۸ / صرف فعل در گویش رودانی

atowātom berom	می‌خواهم بروم
nâtowāmon bereng	نمی‌خواهیم برویم
axâššo berend	می‌خواستند بروند
abudestom beram	می‌توانستم بروم
bebutom beram	بتوانم بروم
bāya	«باید» فعل وجهی غیرشخصی است و تابع آن به صورت فعل مضارع التزامی، ماضی بعید و ماضی استمراری می‌آید.

bāya berom	باید بروم
bāya arowtom	باید می‌رفتم
bāya rowtarom	باید رفته بودم

۲- ۴. انواع فعل از نظر ساختمان

فعل دارای انواع چهارگانه ساده، پیشوندی، مرکب و عبارت است.

(۱) **فعل ساده:** نمونه‌هایی از افعال ساده در بخش ۲- ۱- ۱ آورده شده‌اند.

(۲) **فعل پیشوندی:** پیشوندهای فعلی رودانی عبارت‌اند از: -vo، -vâ، -vor، -var و -dar.

vo košten	خاموش کردن	vo mošten	جمع کردن
vā mošten	جارو کردن	vā geten	برداشتن
vor kowten	برافتادن	vor mošten	ورمالیدن
var rowten	ور رفتن	var gašten	برگشتن
dar kowten	بیرون آمدن	dar rowten	فرار کردن

(۳) فعل‌های مرکب

همکردهای فعل مرکب به ترتیب بسامد عبارت‌اند از: kerden «کردن»، zaden «زدن»،

dāden «دادن»، vā geten «انداختن»، gestalten «گرفتن».

bon kerden	روشن کردن آتش
kanč zaden	لم دادن
gol dāden	به هوا پرتاب کردن
šil vāgeten	شکاف برداشتن
gol geten	اوج گرفتن؛ به هوا پرتاب کردن

۴) عبارت‌های فعلی:

ey pā kowten
sar dar bar buden

از پا افتادن
فهمیدن

۳. نتیجه‌گیری

با توجه به توصیفی که از نظام صرف فعل گویش رودانی ارائه گردید، ویژگی‌های صرفی مهم فعل رودانی را می‌توان به صورت زیر تلخیص و جمع‌بندی کرد.
- اجزاء فعل: اجزاء تشکیل‌دهنده فعل، ماده، و وند(تکواژ)های تصریفی فعل هستند.

فعل برپایه سه ماده ساخته می‌شود: مضارع، ماضی و نقلی. یکی از انواع ماده مضارع، ماده سببی است که با افزودن تکواژ -on- به ماده مضارع غیرواداری ساخته می‌شود. ماده-های ماضی و مضارع به جز در سه فعل xāst-en «خواستن»، hond-en «آمدن» و hasten «هستیدن، بودن» از یک ریشه هستند. ماده‌های ماضی، یا اصلی‌اند یا جعلی. بین ماده‌های ماضی اصلی با ماده مضارعشان رابطه ساختوازی وجود ندارد و به عبارتی رابطه سمایی دارند اما ماده‌های جعلی رابطه قیاسی با ماده مضارعشان دارند. ماده‌های جعلی با افزودن تکواژ -(i)d، -(e)st و -ād- به ماده مضارع ساخته می‌شود که از این میان -id- پربسامدترین است و -ād- کم‌بسامدترین. ما نقلی همان صفت فاعلی گذشته یا صفت مفعولی گذشته است که در ساخت ماضی نقلی، بعید، ماضی التزامی و فعل مجهول کاربرد دارد.

وند «می» در رودانی وجود ندارد و به جای آن وند استمرار -ā- به کار می‌رود. لذا در زمره گویش‌های -ā- دار قرار می‌گیرد. کاربرد پسوند استمرار -ē- در ماضی نقلی استمراری از ویژگی‌های رودانی است. وندهای امری/التزامی، نفی و نهی به ترتیب -be-، -na- و -ma- هستند که هر کدام چند تکواژگونه دارند. برای نهی از تکواژ نفی هم استفاده می‌شود. وندهای شخصی (شناسه‌ها) عبارت‌اند از -om، -ī- و -(e)t- برای مفرد، و -eng، -ē-

و end- برای جمع، که از آن‌ها در ساخت مضارع (لازم و متعدی) و ماضی‌های لازم استفاده می‌شود. در ماضی‌های متعدی ضمائر شخصی متصل در حکم شناسه‌ها هستند.

- انواع فعل از نظر زمان، وجه، نمود و باب: فعل از نظر زمان، وجه، نمود و باب دارای این انواع است: مضارع اخباری، مضارع التزامی، مضارع درجریان، امری، ماضی ساده، ماضی استمراری، ماضی درجریان، ماضی نقلی ساده، ماضی نقلی استمراری، ماضی بعید، ماضی التزامی و فعل مجهول.

مضارع اخباری و التزامی به ترتیب با پیشوند استمراری و التزامی، ماده مضارع و شناسه‌ها ساخته می‌شوند و فعل امری با ماده مضارع و شناسه‌ها. مضارع درجریان که در زبان فارسی، ساختی قرضی و نسبتاً جدید است در رودانی با پیشوند استمرار، مصدر و صورت-های واژه‌بستی مضارع hasten «هستیدن» ساخته می‌شود. این گویش ساخت ویژه‌ای برای زمان آینده ندارد و مضارع اخباری بر آینده نیز دلالت می‌کند.

آنچه نظام صرف فعل را در گویش‌های بشکردی و ازجمله رودانی متمایز می‌سازد تفاوت صرف افعال لازم و متعدی در همه گونه‌های ماضی است.

صرف ماضی افعال لازم تفاوت اساسی با فارسی ندارد. ماضی ساده با ماده ماضی و شناسه‌ها ساخته می‌شود. ماضی نقلی و ماضی بعید با ماده نقلی و صورت‌های واژه‌بستی فعل کمکی hasten (صورت‌های مضارع برای ماضی نقلی و صورت‌های ماضی برای ماضی بعید) ساخته می‌شوند. ماضی التزامی نیز با ماده نقلی و صرف مضارع التزامی buden ساخته می‌شود.

افعال متعدی به گونه‌ای از شیوه کنایی (ارگاتیو / عامل‌دار) ساخته می‌شوند. در این شیوه ضمائر شخصی متصل حکم شناسه فعل را پیدا کرده‌اند. ماضی ساده با افزودن این شناسه‌ها به ماده ماضی ساخته می‌شوند. ماضی نقلی و ماضی بعید هردو با ماده نقلی و شناسه‌های متعدی و نیز به ترتیب با افزودن -e، مضارع اخباری سوم شخص مفرد متصل hasten و -ar، ماضی ساده سوم شخص مفرد متصل hasten ساخته می‌شوند.

فعل‌های ماضی را بسته به اینکه ضمایر شخصی متصل (شناسه‌واره‌ها) پیش یا پس از ماده ماضی قرار می‌گیرد، به دو نوع تقسیم می‌شود. در نوع اول شناسه‌های متعدی بعد از ماده فعل می‌آیند و در نوع دوم شناسه‌های متعدی قبل از آن می‌آیند و به یک کلمه دیگر از جمله مفعول، قید، فاعل، تکواژ نفی یا متمم متصل می‌شوند. در این روش ضمایر (شناسه‌ها) به کلماتی مانند مفعول، قید، فاعل، تکواژنفی، متمم، پیشوند فعل‌های پیشوندی یا فعلی‌ار افعال مرکب متصل می‌شوند.

آشکار است که ساخت کنایی ایرانی میانه در رودانی دچار دگرگونی‌هایی شده است؛ ضمایر شخصی مانند شناسه می‌توانند پس از ماده فعل نیز قرار گیرند و دیگر دارای نقش دستوری نیستند بلکه جزء لاینفک فعل‌اند و با وجود فاعل هم حذف نمی‌گردند. در این گونه از ساخت کنایی، تمایز بین فاعل منطقی و فاعل دستوری، و مطابقت فعل با فاعل دستوری دیده نشد.

فعل مجهول با کمک ماده نقلی (صفت مفعولی گذشته) و صرف فعل کمکی *buden* «شدن»، متناسب با زمان، وجه و نمود مورد نظر ساخته می‌شود. ماضی التزامی از فعل‌های متعدی در رودانی دیده نشده است.

- در رودانی فعل «*hasten*، هستیدن» مانند سایر گویش‌های بشکردی، هم در مضارع و هم در ماضی دو صورت دارد: صورت واژه‌بستی و صورت منفصل. فعل‌های *xāsten* «خواستن» *butesten* «توانستن» و فعل «داشتن» در صرف مضارع مانند ماضی‌های متعدی با ضمایر شخصی متصل صرف می‌شوند.

- در رودانی تنها سه فعل وجهی دیده می‌شود: *xāsten* «خواستن» و *butesten* «توانستن» افعال وجهی شخصی هستند و تابع آنها به صورت مضارع التزامی می‌آید. *bāya* «باید» فعل وجهی غیرشخصی است و تابع آن به صورت فعل مضارع التزامی، ماضی بعید و ماضی استمراری می‌آید.

- انواع ساختمانی فعل با فارسی یکسان است؛ فعل دارای انواع چهارگانه ساده، پیشوندی، مرکب و عبارت است. رودانی تنها پنج پیشوند فعلی دارد که عبارت‌اند از: *VO-*

۳۱۲/ صرف فعل در گویش رودانی

-vâ-, -vor-, -var و -dar. همکردهای رودانی نیز در مقایسه با فارسی بسیار کمتراند؛ تنها پنج همکرد دیده شده است: kerden «کردن»، zaden «زدن»، dāden «دادن»، vā- geten «انداختن»، gesten «گرفتن».

یادداشت‌ها

۱. Gershevitch

۲. مردم منطقه بشاگرد، برای گویش‌های شمالی و جنوبی، به ترتیب از دو اصطلاح محلی «مُلکی گال» و «مارزی گال» استفاده می‌کنند.

۳. مقاله حاضر برگرفته از همین پایان‌نامه است.

۴. Skjærvø

۵. دو فعل -vostād-en ایستادن و -vorestād-en برخاستن، از دیدگاه همزمانی با افزوده شدن -ād-

به ماده مضارع ساخته شده‌اند:

vost-	vostād-	vostād-en	ایستادن
vorest-	vorestād-	voretād-en	برخاستن

اما به لحاظ تاریخی اینگونه نیست؛ درفارسی میانه ماده مضارع: -ēst از -abi-hištā* است که -abi- پیشوند، -hištā- ماده مضاعف از ریشه -stā- است. ماده ماضی -estād از -abi-hištā-ta* است که -ta- پسوند صفت فاعلی گذشته است.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- زینلی خراجی، آذر و زینلی خراجی، عبدالامیر. (۱۳۸۹). **توصیف و بررسی گویش رودانی**. رودان: دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودان.
- عباسی دمشهری، رحمت‌الله (۱۳۸۷). **بررسی زبان‌شناختی گویش مینابی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد فرهنگ و زبان‌های باستانی، دانشگاه شهید باهنر کرمان.
- مطلبی، محمد (۱۳۸۵). «فعل در گویش رودباری (کرمان)» **مجله مطالعات ایرانی**، س ۵، ش ۹، صص: ۱۹۱-۲۱۱.

- مطلبی، محمد و عباسی دمشهری، رحمت‌الله (۱۳۸۹). «صرف فعل در گویش مینابی»، *مجله مطالعات ایرانی*، س ۹، ش ۱۸، صص: ۲۸۳-۳۰۶.
- معتمدی، عبدالهادی (۱۳۸۰). *رودان بهشت جنوب*. بندر عباس: چی‌چی‌کا.
- نشاط‌علیزاده، فرانک (۱۳۹۸). *توصیف فعل در گویش رودانی و بررسی تاریخی آن*، پایان-نامه کارشناسی ارشد فرهنگ و زبان‌های باستانی. دانشگاه شهید باهنر کرمان.

ب. منابع لاتین

- Skjærvø, P. O. 1988. "Baškardi". *Encyclopedia Iranica*, (E. Yarshater Ed.) 3: 846-850.
- Skjærvø, P. O. (1989). "Languages of Southeast Iran: Lārestānī, Kūmzārī, Baškardī". *Compendium linguarum Iranicarum*, (R. Schmitt, Ed.). pp: 363-369.

ج. منابع مجازی

- www.amar.org.ir